

TAKSÁS BALÁZS

AZ EURÓ VÁLSÁGA (?!)

THE CRISIS OF THE EURO (?!)

A pénzügyi-gazdasági világválság kapcsán kételyek merültek fel az eurózóna jövőjéről. Ebben a cikkben a kérdés gazdasági háttérével foglalkozom, a valutaövezetek működési modelljét vázolom fel, és bemutatom az optimális valutaövezetek elméletét, amely meghatározza, hogy milyen államok, régiók tartozhatnak és milyen működési mechanizmussal egy közös monetáris unióba. Az eurózóna kapcsán feltárom, hogy jelenleg milyen (gazdasági) problémák feszítik szét, hogy mennyire felel meg az elmélet által megkívánt követelményeknek, és hogy milyen jövőképeket láthat maga előtt. Kulcsszavak: euró, optimális valutaövezet, versenyképesség, külkereskedelmi mérleg.

Apropos of the financial-economical crisis, the future of the eurozone has been queried. In this article, I analyse the economical background of the question, with featuring the theory of the optimal monetary zone. This theory determines, that what kind of countries or regions with what kind of functional method could belong to a common monetary union. The question is that the eurozone suits for the requirements of this theory or not. I am searching the answers to this question, and I am trying to present the possible coming of the monetary union. Keywords: euro, optimal monetary zone, competitiveness, foreign balance.

A görög válság kirobbanása és a válság megoldására tett lépések körüli politikai-gazdasági kötéshúzás után az euróval szemben történelmi csúcsra erősödött a svájci frank, és jelentősen felértékelődött a dollár is. A folyamatot egyelőre tartósnak gondolják a szakértők, ezt támasztják alá azok a stratégiák is, hogy a befektetési alapok is shortolni kezdték az eurót, azaz rövidtávon további árfolyamvesztésre számítanak. Az elemzők május közepén már ott tartottak, hogy lehetségesnek ítélik, az 1:1-es váltási árfolyam jövőbeni kialakulását az euró és a dollár között.¹

Arról, hogy milyen tényezők befolyásolják az árfolyamok alakulását, és hogy az euró leértékelődésének milyen pozitív és negatív hatásai van-

¹ http://index.hu/gazdasag/vilag/2010/05/17/tartosan_gyenge_eurora_szamit_a_piac/
Azóta a vélemények azért mármódosultak.

nak az európai államok gazdaságaira, hosszasan lehetne írni. Azonban most nem ez a célom, hanem arra keresem a választ a közgazdasági modellek és a gyakorlati tapasztalatok segítségével, hogy mennyire életképes az eurózóna, milyen jövője van hosszú távon, és ezzel kapcsolatban, milyen kilátásai vannak az európai gazdaságnak (ha egyáltalán beszélhetünk közös európai gazdaságról). Az elemzők az euró hanyatlását, krízisét olyan fundamentális indokokra vezetik vissza, mint a mediterrán országok elszálló államadósága, amely probléma megoldása nem igazán látható. Az EU-országok döntő tömegénél jellemző megszorító fiskális politika, amely ugye rövid távon a belső fogyasztás és ezen keresztül — az amúgy is alacsony és törékeny — európai gazdasági növekedés visszaeséséhez vezet; valamint arra, hogy az Egyesült Államok gazdasága hamarabb mutatta a kilábalás és talpra állás jeleit. Amennyiben valóban csak ezek az okai az euró gyengülésének, nem értem, hogy az okokat hangoztatók miért beszélnek az euró és az Európai Unió válságáról. Hiszen ebben az esetben csak egy természetes, a nemzetközi gazdaságtan alapjainál tanított folyamat játszódik le az euró leértékelődésével. Ebben az esetben nincs szó krízisről, sőtét, láthatatlan jövőről, széthullásról, csak egy természetes kiegyenlítő déről, annak minden pozitív és negatív következményével.²

Vagy a másik lehetőség, hogy más folyamatokat is lejátszódnak a háttérben, olyan folyamatok, amelyek azt mutatják, hogy az euró és az eurózóna ebben a formában működésképtelen. Mert ebben az esetben lehet alapja a jövőbe, az euró jövőjébe vetett hit megingásának. Márpedig a közgazdászok és a politikusok megnyilvánulásai ezt támasztják alá. Ahhoz, hogy megértsük, hogy egyáltalán miért is merülhet fel az eurózóna működésképtelensége, meg kell vizsgálnunk az optimális valutaövezetek elméletét!

Az optimális valutaövezetek elmélete azt vizsgálja, hogy egy önálló régiókból, illetve országokból álló csoportnak milyen feltételek mellett érdemes közös valutát bevezetnie, milyen feltételek mellett lehet erre egy terület alkalmas vagy alkalmatlan. Az elmélet sorra veszi a monetáris unió előnyeit, hátrányait, nyereségeit, veszteségeit. Az Európai Uniót sokan és sokszor vizsgálták már az elmélet felől, és az elemzések azt mu-

² Pozitív hozadéka például az euró gyengülésének az eurózóna külkereskedelmi mérlegének a javulása, negatív hozadék például az eurózóna államadóságainak relatív felértékelődése.

tatták — f leg a korábbiak³ —, hogy az EU alkalmas monetáris unó létrehozására. A pénzügyi-gazdasági világválság azonban rámutatott az elmélet olyan oldalára, amit a korábbi elemzők talán nem vettek eléggé hangsúlyosan figyelembe.

Az optimális valutaövezetek elmélete közös valuta bevezetése kapcsán:

- alkalmatlannak ítéli az eltérő konjunktúra-ciklussal rendelkező gazdaságokat a részvételre
- javasolja a hasonló fejlettség és gazdasági szerkezetű országok részvételét (a fejlettségbeli eltérés az egy főre jutó kibocsátásban ne legyen nagyobb 10-20%-nál)
- felhívja a figyelmet az aszimmetrikus sokkok veszélyeire

A korábbi elemzésekben talán az lehetett a pontatlanság, hogy tartós gazdasági növekedéssel számoltak, és nem vették figyelembe, hogy recesszió esetén az eltérő fejlettségből adódó aszimmetrikus sokkok pont az eltérő fejlettségből adódóan jelentősen felerősödnek, multiplikálódnak.

Aszimmetrikus sokkok alatt azt kell érteni, hogy valamilyen gazdasági hatás (legyen az endogén vagy exogén) különböző erősségben fejti ki hatásait a valutaövezet különböző gazdaságaira. Például 1 euró gazdasági teljesítmény elállításához Szlovákia 2,35-ször annyi energiát használ fel, mint Németország.⁴ Ami azt jelenti, hogy adott esetben az energiaárak emelkedése Szlovákiát sokkal jobban sújtja, mint Németországot. (És nem csak 2,35-szörösen, mert természetesen a hatás multiplikálódik.) Így az aszimmetrikus sokk eredményeként a szlovák gazdaság „megdrágul” a némethez képest, és (további) versenyhátrányba kerül. Recessziós környezetben az aszimmetrikus sokkok gyakrabban és súlyosabb hatással jelentkezhetnek, mint stabil gazdasági növekedés esetén. A belső- és a külső piacokon a fogyasztás visszaesése különböző mértékben érinti a különböző gazdaságokat. A magasabb termelékenységgel rendelkező gazdaság ezt kevésbé szenvedik meg, és ugyanígy az alapvető fogyasztási cikkek termelésben versenyezni képesen rendelkező gazdaság is kevésbé kerül recesszióba, mint mondjuk a luxuscikkekre specializálódott társa. Jellemzően az övezet kevésbé fejlett országai a recesszió súlyosabb hatásainak az elszenvedői.

³ pl.: Békés Gábor: Optimális valutaövezetek, gazdasági integráltság és hasonlatosság:

Az Európai Unió példája – Közgazdasági Szemle XIV. évfolyam. p. 709-737.

⁴ Forrás: KSH, 2007-es adatok.

Milyen lépéseket tehet az aszimmetrikus sokkból eredő súlyos hatások csökkentésére egy adott ország? A legalapvetőbb lépés a versenyképesség javítására a saját valuta leértékelése. (Rugalmas árfolyamrendszer esetén ez magától meg is fog történni.) Ebben az esetben — miközben saját valutában mérve a termelés költsége változatlan — az ország gazdasága relatíve, más valutákban mérve olcsóbbá válik. Így a termék- és szolgáltatás-export volumene megnő, az importé pedig lecsökken kedvező hatásait kifejtve a gazdasági teljesítményre.

Ez tehát a legegyszerűbb eszköz, amely azonban egy valutaövezethez tartozó ország esetében azon egyszer oknál fogva nem alkalmazható, hogy nincsen saját valutája. Nincsen saját valutája és nincsen saját monetáris politikája, így a súlyos helyzetbe került ország nem értékelheti le a valutáját, hogy versenyképességét növelje. Nem hiába a jelenlegi válságban is felhangzottak olyan érvek, javaslatok, hogy a drachma visszavezetése esetleg sokat megoldhatna Görögország problémáiból. (Persze amellett, hogy újakat is gerjesztene.)⁵

Bár ezen foratókönyv megvalósulásának a valószínűsége vélhetően elég kicsi, egyáltalán nem földtől elrugaskodott ötletéről van szó. A jelenlegi görög krízishelyzet kialakulásának egyik legfontosabb oka éppen az volt, hogy az euró erősödésével együtt a görög gazdaság fokozatosan veszített versenyképességéből, mivel kereskedelmi partnereinek jelentős része nem euróövezeti ország. (Balkán államai, Törökország, Észak-Afrika, korábban Ciprus stb.)

Az euró erősödésével a görög termékek a többi ország számára egyre drágábbakká váltak, miközben ezen országok termékei a görögök szemébe egyre olcsóbbá. Így a görög export csökkent, az import nőtt, s az ország egyre kevésbé lett vonzó hely a multinacionális tőke számára is. A gazdasági teljesítmény romlása természetesen a költségvetésre is éreztette hatását, s ez így együtt a klasszikus mediterrán problémákkal — túlcenzúrált és túlteljesített állam, hatékonytalan államapparátus, katasztrofális adófizetési morál stb. — vezetett az államadósság elszaladásához. Ha egy gazdaság a versenyképessége javítása céljából nem értékelheti le a valutáját, mert egy valutaközösség része, akkor mit tehet? Ekkor a következő lehetőség marad számára: bérdefláció. A bérdefláció a

⁵ http://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2010/03/29/drachma_lehet_a_gorog_cirkusz_ara/

bérek csökkenését/csökkentését jelenti, ami jelenthet reálérték csökkenést és nominálértéken történő csökkenést. A reálértéken történő csökkenés azt jelenti, hogy a bérek kisebb ütemben nőnek, mint a gazdaság árszínvonal. Ilyen bérdeflációs gazdaság már huzamosabb ideje, több mint 10 éve a német gazdaság. Németországban például 1998 és 2008 között a bérköltségek mindössze 4%-kal n ttek.⁶

A nominálértéken történő csökkenés a fizetések tényleges csökkentését jelenti inflációs környezetben. Ilyen történt Szlovéniában, Lettorszában, Észtországban 2008-ban, és ez történik jelenleg Görögországban és Romániában is. (Japánban, ami ugyan nem nevezhet inflációs környezetnek, a bérköltségek 1998 és 2008 között 20%-kal csökkentek!)⁷ Persze egyáltalán nem mindegy, hogy mely szektort és milyen mértékben érinti a bérdefláció, de jól látható, hogy olyan országokról van szó, amelyek vagy nem rendelkeznek saját valutával, vagy a valutájuk árfolyama az euróhoz kötött (Baltikum), vagy olyan mértékben külföldi valutában eladósodott a gazdaságuk, hogy ez teszi használhatatlan eszközzé a valuta leértékelését (Magyarország, Románia). A bérek csökkentése a költségek csökkenéséhez, és ezáltal a gazdaság versenyképességének növekedéséhez vezet, így javulhat a külkereskedelmi mérleg és az ország gazdasági helyzete.

A bérszínvonal nominálértéken történő csökkenése általában önmagától nem működik, mivel a bérszínvonal lefelé köztudottan nagyon rugalmatlan. Ezért általában állami beavatkozást igényel, és ez elég széles spektrumú társadalmi ellenállással járhat. (Lásd a két végletet: Románia és Görögország.)

A bérdeflációs politikával azonban több probléma is van. Ha a valutaövezeten belül egy-két állam alkalmazza, akkor még alapvetően sikeres is lehet. Jó példa erre Németország, amely a hosszú időn keresztül folytatott bérdeflációs politika eredményeként (is) a pénzügyi-gazdasági világválság kitöréséig a világ legnagyobb exportőre volt. Azonban jellemző, hogy egy valutaövezet tagállamai külkereskedelmük döntő hányadát egymás között bonyolítják. Így ha valaki a bérdeflációs eszközzel a versenyképességét és külkereskedelmi mérlegét javítja, akkor ezt döntően a többiek kárára teszi. Ebből bércsökkentési verseny keletkezhet, és ha egyre több

⁶ http://www.alternatives-economiques.fr/l-alle-magne-defend-son-modele-de-croissance_fr_art_633_48609.html

⁷ http://www.alternatives-economiques.fr/l-alle-magne-defend-son-modele-de-croissance_fr_art_633_48609.html

állam nyúl ehhez az eszközhöz, akkor egy önmagát gerjesztő bérdeflációs spirál alakulhat ki. Ez semmiféle jóra nem vezethet, hiszen egyrészt ez a spirál a marxi elméletnek kiinduló alapja, másrészt a belső fogyasztás és ez által a belső piac teljes elgyengülését okozza. A másik probléma a bérdeflációs politikával az, hogy ha egyéb tényezők (pl.: termelékenység) nem változnak a gazdaságban, akkor ez az eszköz csak addig eredményes, amíg ez a negatív bérkülönbség megmarad. Hiszen amennyiben a bércsökkenés után gyorsabban kezdenek növekedni a bérek, mint a többi tagállamban, akkor ez a versenyképesség-javulás pillanatok alatt eltűnik. A másik lehetőség, hogy a bérszínvonal tartósan alacsonyabban marad, ez azonban – mivel egy valutaövezeten belül az árszínvonal kvázi egységességnek tekinthető – konzerválja az alacsonyabb életszínvonalat is az adott országban. (Németország is kimagaslóan magas életszínvonalon kezdett a bérdeflációs politikába a 90-es évek elején, és bizony azóta a német életszínvonal a többi nyugat- és észak-európai államéhoz képest romlott.)

Így igazán kiutat csak a gazdaság termelékenységének relatív — a többi országhoz mért — javulása adhat. (Nem hiába a bérdeflációs intézkedésekhez mindig párosulnak államigazgatási, szerkezeti, szociális, innovációs stb. lépések is.) Azonban ez hosszú folyamat, és egyáltalán nem garantált a siker. Márpedig a problémák nagyon gyorsan sokasodhatnak, főleg recessziós gazdasági környezetben.

Tehát még mindig fenn áll a kérdés, hogy az aszimmetrikus sokkokból kialakuló egyensúlytalanságok, zavarok hogyan kezelhetőek? Van egy egészen egyszerű és régen ismert módszer. Gondoljunk bele: Győr-Moson-Sopron megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasága egészen eltérő termelékenységi adatokkal működik. Ugyanígy hozhatnám példának a Bajorországot és Szász-Anhaltot. Az eltérő hatékonyság és azonos pénznem miatt az eddig leírtak alapján az aszimmetrikus sokkoknak óriásivá kellene növelniük e területek közötti különbséget, a csőd szélére sodorva a fejletlenebbet. Hogy ez mégsem így történik, annak egyetlen oka van: a fiskális redisztribúció. Az állam egyszerűen a fejlettebb területtől a fejletlenebb javára átcsoportosít pénzeszközöket, jövedelmet, s így gátolja meg a szétszakadást. Igen, így kell érteni: az eurózóna hosszú távú stabilitását leginkább csak egy föderális berendezkedés Európa biztosíthatja. A monetáris politika önmagában nem lehet képes összetartani az euróövezetet, ha nincs mögötte egy klasszikus, fiskális újraelosztó politika. A klasszikus alatt azt kell érteni, hogy az újrael-

osztás a jövedelmek jelentős, legalább 30-40%-t érinti. A jelenlegi rendszer — amiben az EU költségvetése az EU bruttó nemzeti jövedelmének 1%-át osztja újra — nem sorolható ide.

Az eurót alapvetően a német márka utódjának tekintették nagyon hosszú ideig. A német márka ereje és stabilitása mögött a hihetetlen szilárd német monetáris politikán túl a világ egyik leghatékonyabb redisztribúciós rendszere állt. Ez kikerült az euró mögül. A szigorú maastrichti-kritériumok a szilárd német monetáris politika folytatásaként kívánták prezentálni az új európai közös monetáris politikát. Ez a prezentáció sikeres volt, sokáig elhitette a világgal, hogy az euró olyan stabil valuta, mint a német márka volt. De a valóságban már nem volt mögötte semmilyen redisztribúciós rendszer, és a recesszió pillanatok alatt rávilágított erre. Nincsenek meg azok az eszközök, amelyek az euró erejét adhatnák.

Sőt pontosan az erő látszatát fenntartani kívánó szigorú maastrichti-kritériumok súlyosbították a helyzetet. A közgazdaságtan hosszabb ideje ismeri a Balassa-Samuelson mechanizmust, aminek következtében egy magasabb növekedési pályán lévő felzárkózó gazdaság mindig magasabb inflációs rátát produkál, mint egy fejlett ország. Márpedig a maastrichti-kritériumok az euró bevezetésének feltételeként előírják, hogy a csatlakozni kívánó országban a fogyasztói árindex emelkedése a vizsgált évben nem haladhatja meg 1,5%-nál jobban a 3 legalacsonyabb inflációs rátájú tagállam átlagindexét. Ez a nagyon szigorú feltétel arra kényszeríti és arra kényszerítette korábban is az euróövezethez csatlakozni kívánó periféria-országokat, hogy er teljesen csökkenték gazdaságukban az inflációt. (Elég csak visszanézni, hogy a görög-, ír-, spanyol inflációs értékek milyen meredeken csökkentek a csatlakozás előtt.) Bár vannak kisebb eltérések, de a számítások⁸ a csatlakozni kívánó közép- és kelet-európai országok kapcsán körülbelül 1,5–2,5%-os Balassa-Samuelson hatás okozta inflációs különbséget mutatnak ki. Közgazdasági alaptétel, hogy az infláció csökkentésének rövid távon nagyon komoly — gazdaságonként eltérő mértékű — áldozati rátája van. Az infláció csökkentése rövidtávon a munkanélküliség növekedésével, és így a gazdasági növekedés visszaesésével jár. Azonban nem csak rövidtávon okoz problémát, hisz a

⁸ pl.: MNB füzetek 2002/5, vagy Sz. cs. Endre: A Balassa-Samuelson hatás becslése Romániában TDK dolgozat Babes-Bolyai Tudományegyetem 2009.

hiszterézis elmélet tovább fűzi a gondolati sort. A munkanélküliség rövid távú emelkedése hosszú távon is visszavetheti a gazdasági növekedést, mivel a munkaerőpiacról kiszorultak egy részének elveszik, megkopik szaktudása, tapasztalata, és adott esetben motivációja is, így soha nem tér vissza a munkaerő piacra, hanem a szociális háló ellátottjává válik.

Az eddigieket összefoglalva tehát az eurózóna két okból is komoly problémát jelent az EU periféria-országai számára. Egyik részről magának a csatlakozásnak a kritériumai (különösen az inflációs kritérium) arra kényszeríti a felzárkózó országokat, hogy visszafogják gazdaságukat, csökkentsék növekedésüket, és ezáltal nyújtsák el a konvergenciapályájukat. Azonban ez a konvergencia soha nem is fog megvalósulni, mert miután beléptek az eurózónába, az eltérő termelékenység miatt az aszimmetrikus sokkok súlyosabban fogják súlytani őket, mint a fejlettebb országokat, s erre — önálló valuta híján — valutaleértékeléssel nem reagálhatnak. Így nem marad más hátra számukra, mint a bérdeflációs politika. Azonban a fejlettebb gazdaságok számára is költséges a helyzet, hiszen látjuk, hogy a helyzet súlyosbodása esetén komoly anyagi áldozatok árán lehet a közös valutát megmenteni.

Nézzük meg, még a szintén EU periféria-ország Szlovákiának is hitelt kell felvennie, hogy kivegye részét a görög segélycsomagból. Bár ez még önmagában nem rossz üzlet, mert alacsonyabb kamattal veszik fel, mint ahogy a görögöknek továbbadják (nem elhanyagolható kockázat mellett), de ha egyszer az EU által meghirdetett 440 milliárdos válságkezelési alapot teljesen lehívhatóvá teszik, akkor annak Szlovákiára jutó része az éves költségvetése 40%-át teheti ki!⁹

És ekkor még nem is beszéltünk az optimális valutaövezetek elméletének egyik sarokkritériumáról, miszerint eltérő konjunktúra-ciklussal rendelkező országoknak nem éri meg közös valutaövezetet létrehozni. Ezt is komolyan vizsgálni kell, hiszen amíg az EGK alapító hatok alapvetően már teljesen egy cikluson mozognak, addig a görög gazdaságra ez már nem igazán mondható el. Ez pedig azt jelenti, hogy amikor a nyugati tagállamoknak éppen monetáris élénkítésre van szükségük, addig a görögöknek például lehet, hogy éppen restrikcóra és viszont. Nem nehéz kitalálni kiknek az érdekeit veszi majd figyelembe a monetáris politika, és azt

⁹ http://index.hu/gazdasag/vilag/2010/05/12/szlovakia_belerokkanhat_az_eruoba/

is jól tudjuk, hogy egy ciklussal ellentétesen beavatkozó monetáris politika tovább súlyosbíthatja egy ország helyzetét.¹⁰

Milyen jövője van tehát az eurózónának? Az eddigiekből kitűnik, hogy közgazdaságilag két racionális megoldás képzelhető el: 1. egy föderalista Európa, ahol a fiskális redisztribúció döntően Brüsszel kezében van, 2. az eurózóna megszüntetése, és a nemzeti valuták visszavezetése. Hangsúlyozom, közgazdaságilag ez a két racionális megoldás létezik. Azonban nem a közgazdaságtan fog dönteni a kérdésben, hanem a politika, ezért egyik variáció megvalósulását sem tartom valószínűnek.

Föderalista Európára nincs esély, soha nem is volt, és belátható időn belül nem is lesz. Ha megkérdezzük egy uniós polgárt, akkor németnek, finnek vagy baszkoknak mondja magát, és soha nem európainak. Egy bajor állampolgár belenyugszik abba, hogy a berlini fiskális redisztribúció jövedelmének egy jelentős részét átcsoportosítsa Szászországba. Azonban abban soha sem fog belenyugodni, hogy ezt a jelentős részt egy brüsszeli fiskális redisztribúció görög állampolgároknak ossza újra. (Látható milyen a görög ment csomag megítélése a német lakosság körében. Pedig az EU periféria-országok eladósodásából jelentősen profitált a német gazdaság. Németország kereskedelmi többlete az EU periféria országaival szemben 2009-ben 80 milliárd euró körül mozgott!) Véleményem szerint egy Egyesült Államok típusú föderalista Európa politikailag nem megoldható, és gazdaságilag és komoly kérdéseket, kételyeket vet fel.¹¹

A másik megoldás az eurózóna megszüntetése és a nemzeti valuták visszavezetése¹², vagy — ahogy Róna Péter professzor vizionálta — regionális valutaövezetek kialakítása azon országok között, akik teljesítik az optimális valutaövezet elméletének kritériumait. Ezt a politikusok azért nem fogják bevállalni (különösen a hatalmát féltő Brüsszel), mert ez az integrációs folyamatban egy visszafelé gerjedő spill-over hatást indítana el. Azaz az integráció nem hogy erősödne, hanem ellenkezőleg, elkezdene leépülni.

¹⁰ Dr. Jászay Béla: A gazdasági biztonság időszerű kérdései a válság tükrében

¹¹ Például Max Webber szerint a történelem folyamán Európát pont az emelte a többi kontinens fölé, hogy kis területen sok állam létezik egymás mellett, és ezek az államok komoly versenyt vívtak egymással. A nagy verseny eredménye pedig mindig az innováció és a fejlődés (a sajnálatos harc mellett).

¹² http://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2010/04/27/nemet_markat_hozhat_a_gorog_valsag/

Mi lesz tehát akkor a megoldás? Véleményem szerint a politika a számára legkönnyebben járható, azonban közgazdaságilag nehezen igazolható megoldást fogja választani: a jelenlegi helyzet fenntartását. Ez azt jelenti, hogy minden jelentős tényező marad a jelenlegi helyzetben (persze lesznek olyan változások, mint a nemzeti költségvetések és adatszolgáltatások szigorúbb ellenőrzése, válságkezelési alap felállítása stb.). Amikor az európai gazdaság növekedési pályán lesz, akkor a rendszer többé-kevésbé képes lesz magát fenntartani, mint ahogy azt eddig is láttuk. (Bár jelentős változás, hogy az euróba vetett bizalom erre teljesen megingott.) Mindemellett az eurózóna periféria-gazdaságainak konvergenciája továbbra is nagyon lassú marad, ha egyáltalán beszélhetünk majd konvergenciáról. Azonban minden egyes esetben, mikor újra depresszióba kerül az EU gazdasága, a rendszer elkezd majd recsegni-ropogni és akárcsak most, komoly pénzügyi áldozatok árán lehet majd fenntartani. Márpedig ezek a komoly pénzügyi áldozatok a gazdasági növekedésben éreztetni fogják hatásukat. Így a jelenlegi rendszer fenntartása esetén az EU nyugodtan lemondhat (már ha eddig nem mondott le) a Lisszaboni-stratégiában megfogalmazott céljáról, hogy a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb gazdaságává váljon.

Felhasznált irodalom

1. Békés Gábor: Optimális valutaövezetek, gazdasági integráltság és hasonlatosság: Az Európai Unió példája – Közgazdasági Szemle XIV. évfolyam. p. 709-737.
2. On the estimated size of the Balassa-Samuelson effect in five Central and Eastern European countries (szerk.: Kovács András Mihály) – MNB füzetek 2002/5
3. Szócs Endre: A Balassa-Samuelson hatás becslése Romániában TDK dolgozat Babes-Bolyai Tudományegyetem 2009.
4. Dr. Jászay Béla: A gazdasági biztonság időszere kérdései a válság tükrében Válság és biztonság – Tudományos konferencia Budapest, 2009. november 20. TIT HABE Budapest, 2009.
5. Róna Péter professzornak és Laurent Cordonnier közgazdásznak, a Lille-i Egyetem oktatójának beszélgetése az európai gazdaságról a Francia Intézetben 2010. május 17-én.
6. KSH adatbázis: <http://portal.ksh.hu>
7. http://index.hu/gazdasag/vilag/2010/05/17/tartosan_gyenge_eurora_szamit_a_piac/
8. http://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2010/03/29/drachma_lehet_a_gorog_cirkusz_ara/
9. http://www.alternatives-economiques.fr/1- allemagne-defend-son-modele-de-croissance_fr_art_633_48609.html
10. http://index.hu/gazdasag/vilag/2010/05/12/szlovakia_belerokkanhat_az_eruoba/
11. http://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2010/04/27/nemet_markat_hozhat_a_gorog_valsag/

